

Chodakowska, Janina

"Z dziejów radzieckiej myśli pedagogicznej", N. K. Gonczarow, Warszawa 1972 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 17, 242-244

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

N. K. Gonczarow, *Z DZIEJÓW RADZIECKIEJ MYŚLI PEDAGOGICZNEJ*, red. naukowy prof. Ł. Kurdybacha, Nasza Księgarnia, Warszawa 1972, ss. 234

Książka Nikołaja Gonczarowa, wybitnego radzieckiego pedagoga i historyka wychowania, wydana w 55 rocznicę Wielkiej Rewolucji Październikowej, stanowi syntezę rozwoju teorii i praktyki pedagogicznej w początkowym okresie władzy radzieckiej. Podstawowym celem omawianej książki jest ukazanie procesu kształtowania się porolucyjnych marksistowskich koncepcji wychowawczo-dydaktycznych, ich głównych założeń z uwypukleniem tych wartości, których aktualność przetrwała po dzień dzisiejszy. Proces ten został przedstawiony na przykładzie działalności wybitnych twórców radzieckiej pedagogiki. Książka omawia rolę Lenina w rozwoju teorii i praktyki wychowania i nauczania, a nadto przedstawia znaczenie Anatola Łunaczarskiego, Nadeжды Krupskiej, Pawła Błońskiego, Stanisława Szackiego oraz Antoniego Makarenki. Praca składa się z 7 rozdziałów, poprzedzonych krótkim wprowadzeniem oraz zakończeniem, zawierającym zarys dziejów myśli pedagogicznej i oświaty do lat sześćdziesiątych.

Każdy rozdział tworzy zamkniętą całość. Składają się nań: notka biograficzna uwzględniająca genezę zainteresowań pedagogicznych oraz analiza teoretycznej i praktycznej działalności wymienionych pedagogów. Ukazując źródła ich myśli pedagogicznej, autor wzbogacił je licznymi cytatami z dzieł odzwierciedlającymi idee, zajmowane stanowisko w sprawach oświatowych oraz klimat, w jakim toczyła się walka o nowy model szkoły i wychowania.

Wskazując w rozdziale I na zainteresowania Lenina całością zagadnień wychowawczych, na jego stanowisko w zasadniczych sprawach oświatowych oraz twórczy wkład w rozwijanie materialistycznej pedagogiki socjalistycznej, autor ukazał jego dorobek metodologiczny oraz koncepcyjny, stanowiący po czasy współczesne podstawę wychowa-

nia komunistycznego. Podkreślając znaczenie marksistowsko-leninowskiej metodologii w rozwiązywaniu ważnych zagadnień pedagogicznych, autor szczególnie uwagę zwrócił na kilka najbardziej istotnych problemów. Są to: rola teorii poznania (wraz z jej najistotniejszą częścią — teorią odbicia) w rozumieniu prawidłowości zachodzących w nauczaniu i wychowaniu, sposób ujmowania przez Lenina wpływu biosocjologicznych czynników na rozwój człowieka oraz znaczenie historii pedagogiki w tworzeniu naukowego systemu kształcenia. Konieczność znajomości podstawowych związków historycznych dla prawidłowego ujmowania całości zagadnień pedagogicznych została silnie zaakcentowana w omawianej pracy.

Gonczarow zaznaczył również bezpośredni wpływ leninowskiej teorii rewolucji kulturalnej na określenie roli wychowania i kształcenia w życiu społecznym. Sens tej teorii, przeciwstawiającej się wstecznym, burżuazyjnym teoriom pedagogicznym, polegał przede wszystkim na adaptacji całego pozytywnego dorobku światowej pedagogiki w tworzeniu nowej teorii wychowania. W konkluzji autora nowy jakościowo etap radzieckiej pedagogiki jako nauki społecznej wzbogaconej o postępowe idee minionych epok spowodował, że stała się ona pedagogiką internacjonalistyczną.

Radziecka teoria wychowania, będąc teorią człowieka — aktywnego budowniczego ustroju socjalistycznego, rozwinięła ideę wszechstronnego rozwoju człowieka. Lenin uzasadnił tę ideę i w tej postaci — stwierdza autor — była propagowana przez takich czołowych pedagogów, jak: Łunaczarski, Krupska, Błoński. Także w obecnym etapie budowy ustroju komunistycznego problem wszechstronnego rozwoju człowieka nie tylko nie stracił na aktualności, ale stał się naczelną zasadą wychowania.

Gonczarow także szeroko omówił lenińską teorię o kształceniu i wychowaniu komunistycznym, podkreślając równocześnie, że jest ona podstawą do ustalenia treści kształcenia oraz pomocą w rozwiązywaniu niemal wszystkich problemów dydaktyczno-wychowawczych.

Obok Lenina współtwórcami podstaw pedagogiki radzieckiej byli również Łunaczarski i Krupska, bliscy współpracownicy Lenina. Toteż ich działalność pedagogiczną autor omówił w II i III części pracy.

Szeroki wachlarz zainteresowań pedagogicznych wieloletniego komisarza oświaty Anatola Łunaczarskiego znalazł odbicie przede wszystkim w ogromnym dorobku naukowym oraz w dokumentach odgrywających podstawową rolę w budowaniu nowego systemu oświatowo-wychowawczego. Słusznie więc autor uwypuklił działalność Łunaczarskiego w pracach przygotowawczych nad reformą systemu oświatowego, w propagowaniu i organizowaniu systemu jednolitej i politechnicznej szkoły pracy. Podkreślił historyczne znaczenie jego też w *Deklaracji w sprawie jednolitej szkoły pracy* stwierdzając, że przewodnie myśli tego dokumentu znajdują odbicie w ogólnym kierunku rozwojowym współczesnej szkoły radzieckiej. W analizie piśmiennictwa Łunaczarskiego wiele miejsca poświęcono omówieniu ideału wychowawczego, podkreślając założenia i zasady wychowania komunistycznego oraz wynikające z nich zadania dla politechnicznej szkoły pracy. Autor szczegółowo omówił działalność Łunaczarskiego w propagowaniu wychowawczej roli wielostronnej twórczości artystycznej. Nacisk, jaki kładł na wychowanie estetyczne, wynikał m. in. z tego, iż traktował je przede wszystkim jako skuteczną formę rozwijania zdolności twórczych. Łunaczarski wykazywał również zainteresowanie problematyką oświaty dorosłych. W artykułach poświęconych tym zagadnieniom — stwierdza autor — podkreślał związek ruchu oświatowego

z budownictwem nowego społeczeństwa oraz określeniem roli i miejsca człowieka w tym budownictwie.

Przechodząc z kolei do charakterystyki spuścizny Nadieжды Krupskiej, autor wydobyl z jej twórczości najbardziej istotne problemy dydaktyczno-wychowawcze. Zaliczył do nich przede wszystkim zagadnienia więzi szkoły z życiem i praktyką budownictwa socjalistycznego, wychowania przez pracę, kształcenia politechnicznego, zakresu treści kształcenia ujętych w ścisłym związku z przysposobieniem do pracy. Wiele miejsca w twórczości Krupskiej znalazły też zagadnienia dotyczące pedagogiki rozwojowej, organizacyjnych form komunistycznego ruchu dziecięcego, a także problemy kształcenia kadr nauczycielskich. Z tej niezwykle bogatej twórczości autor wydobyl aktualność jej poglądów, zwłaszcza na temat kształcenia politechnicznego oraz zasobu wiedzy, treści i kierunku nauczania.

Sylwetkę pedagogiczną Pawła Błońskiego, twórcy oryginalnej koncepcji szkoły pracy, wypełnia IV rozdział. Autor wyodrębnił w jego twórczości trzy charakterystyczne okresy. Pierwszy, przypadający na lata 1914—1916, jest zdaniem autora etapem wstępnym, w którym krystalizowały się podstawowe założenia jego przyszłego systemu pedagogicznego, kiedy to Błoński uległ jeszcze silnym wpływom zachodniej myśli pedagogicznej. Następny, pięcioletni okres działalności, zarazem przełomowy w jego twórczości, charakteryzuje się powolnym procesem dojrzewania pedagogicznego pod wpływem materializmu. W tym czasie powstaje jego fundamentalne dzieło *Szkoła pracy*, w którym dokonał druzgocącej krytyki szkoły tradycyjnej oraz zaproponował nową koncepcję szkoły, stanowiącą ważny czynnik przebudowy społecznej. Autor słusznie uwypuklił rolę Błońskiego w propagowaniu idei szkoły pracy, zaliczając go do najbardziej konsekwentnych zwolenników tego systemu. Podkreślał również udział Błońskiego w pra-

cach programowych Państwowej Rady Naukowej, zwłaszcza w przygotowaniu podręczników dla szkół początkowych. W ostatnim okresie twórczości Błońskiego (lata 1921—1940) dominuje tematyka z zakresu psychologii wychowawczej. Zainteresowania psychologią wynikały z potrzeby uwzględniania w procesie kształcenia i oddziaływania wychowawczego prawideł rozwoju psychicznego dzieci.

Kolejne dwie części pracy ilustrują myśl pedagogiczną zwolenników tzw. wychowania środowiskowego — Stanisława Szackiego i Antoniego Makarenki. Działalność Szackiego, zapoczątkowana jeszcze w carskiej Rosji w klubach dziecięcych i koloniach, nabrała rozmachu po rewolucji, gdy zaczęły powstawać ośrodki wzorcowo-doświadczalne organizowane pod nazwą Pierwszych Doświadczalnych Ośrodków Oświaty Ludowej. Obok wnikliwej analizy celów i zadań tych ośrodków autor dokonał również porównania z założeniami metodycznymi pierwszych instytucji wychowawczych, ukazując w ten sposób drogę Szackiego od idealistycznego do marksistowskiego ujmowania problemów wychowawczych. Szkoda tylko, że w podsumowaniu dorobku pedagogicznego Szackiego autor nie uwypuklił dostatecznie wielkiego zainteresowania w świecie jego eksperymentami.

Analizując podstawowe założenia teorii wychowania Makarenki, wyrosłej nie z refleksji nad lekturą pedagogiczną, lecz z praktyki i realnych sytuacji wychowawczych, autor pokazał głębię i oryginalność myśli pedagogicznej, psychologicznej oraz filozoficznej tego niezwykłego wychowawcy. W systemie pedagogicznym znalazła odbicie podstawowa cecha pedagogiki marksistowskiej, jest nią proces przekształcania człowieka przez jego udział w przebudowie całego środowiska zarówno przyrodniczego jak i kulturalnego.

W ostatniej części pracy, stanowiącej podsumowanie rozwoju myśli pedagogicznej i systemu oświatowego, autor ukazał najbardziej charakterystyczne etapy tego procesu. Zawarta w zakończeniu informacja o kierunku prac badawczych, związana jest z planem rozwoju oraz doskonalenia oświaty i wychowania, wytyczonym na XX Zjeździe KPZR.

Książka Gonczarowa zawiera przejrzysty i jasny obraz krystalizowania się marksistowskiej teorii i praktyki pedagogicznej po 1917 r., zmierzającej do jednego celu: do uczynienia ze szkoły instytucji naprawdę wychowującej. Dzisiejszy czytelnik znajdzie w niej wiele twórczych i inspirujących myśli.

Janina Chodakowska

Anna Kulczykowska, *PROGRAMY NAUCZANIA HISTORII W POLSCE 1918—1932*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1972, ss. 226

Książka Anny Kulczykowskiej omawia programy nauczania historii w szkole powszechnej i w gimnazjum ogólnokształcącym w kilkunastu latach II Rzeczypospolitej. W publikacji tej, stanowiącej skróconą wersję pracy doktorskiej, autorka dokonała krytycznej analizy projektów i programów nauki historii, a przy tym wyzyskała różne opracowania, dając reprezentatywny wybór sądów i poglądów dotyczących tych programów. Książka zapoznaje czytelnika

z etapami prac nad programami historii oraz z ich twórcami, zawiera porównawczy przegląd zawartości kolejnych wersji programów na tle zadań szkoły ogólnokształcącej oraz charakterystykę roli i miejsca nauczania historii w systemie dydaktyczno-wychowawczym. Autorka podkreśla wartości poznawcze i wychowawcze tego przedmiotu nauki szkolnej, daje krytyczną analizę poglądów na funkcję i znaczenie nauczania historii w przeszłości, w począt-